

UDC: 82.09(477)

ІСТОРИЧНА ПРОЗА ПЕТРА КРАЛЮКА: ОСТРОЗЬКИЙ КОНТЕКСТ

Євген Баран

orcid.org/0009-0002-0170-5806

Кандидат філологічних наук, доцент,
Кафедра української літератури,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (УКРАЇНА),
76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
e-mail: e-mail: evgen23@i.ua

РЕФЕРАТ

У статті розглядається історична проза Петра Кралюка, зокрема його романи про князя Василя-Костянтина Острозького і гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, що складають т.зв. «острозький цикл» письменника. Наголошується на тому, що сучасна історична проза зазнає жанрових видозмін, а досвід Петра Кралюка як історичного белетриста є сливе класичним.

Ключові слова: історична проза, ретророман, художній домисел.

PETR KRALIUK'S HISTORICAL PROSE: OSTROH CONTEXT

Yevhen Baran

orcid.org/0009-0002-0170-5806

Candidate of Philological Sciences(Ph.D.), Associate Professor,
Department of Ukrainian Literature,
Vasyl Stefanyk Carpathian National University (UKRAINE),
76018, Ivano-Frankivsk, 57, Shevchenko str.,
e-mail: e-mail: evgen23@i.ua

ABSTRACT

The article examines the historical prose of Petro Kraliuk, in particular his novels about Prince Vasyl-Konstantyn Ostrohsky and Hetman Petro Konashevych-Sagaydachny, which make up the so-called «Ostroh cycle» of the writer. It is emphasized that modern historical prose undergoes genre changes, and Petro Kraliuk's experience as a historical fiction writer is a classic one.

Key words: historical prose, retro novel, artistic imagination.

Сьогодні українська історична проза видозмінилася, і ми навряд чи матимемо такі романи, до яких звикли у 2-ї половині ХХ століття. А такі імена історичних белетристів як Зінаїда Тулуб, Павло Загребельний, Роман Іваничук, Роман Федорів, Іван Білик, – залишаються вже не так іменами, як літературним міфом.

Одна із причин такої жанрово-сюжетної метаморфози – зміна політичних систем, зміна суспільно-політичних епох, зміна індивідуального світосприйняття.

Якщо українська історична проза у ХХ столітті виконувала роль будителя історичної пам'яті у «замкненому просторі», і до неї була привернена увага як влади, яка контролювала ідеологічний простір, так і цензури, яка не допускала

проявів т.зв. сепаратизму чи націоналізму, тому потенційний реципієнт завжди «полював» за такими книжками, навчившись читати поміж рядками, дошукуючись тієї національної правди, яку прагнув знайти.

Тематично були окреслені два найважливіші змістові блоки таких історичних розповідей – тема княжих часів (тут треба назвати імена Юліана Опільського, Катрі Гриневицевої, Семена Скляренка, Павла Загребельного з його циклом романів про княжу Русь) і, звичайно, тема козаччини, традиційна в українській літературі від козацьких літописів, «Історії Русів» і українських романтиків 1-ї половини ХІХ століття (Євген Гребінка, Тарас Шевченко, Микола Костомаров, Микола Маркевич, Пантелеймон Куліш, Микола Гоголь).

Були ще теми майже заборонені, які сягали авторською уявою в докняжі (тут – доварязькі часи), насамперед маю на увазі роман Івана Білика «Меч Арея» 1972 року, який відразу після появи був заборонений цензурою.

Останній «вибух» історичної прози з виїмковою читацькою увагою до неї ми мали у 1988–1991 роках. Тоді історичні художні твори виходили масовими накладами, навіть була започаткована «Бібліотека історичної прози», додавалися теми й імена політично цензуровані і заборонені: серед письменників це, насамперед, Адріян Кащенко, Богдан Лепкий, серед історичних героїв – гетьмани Іван Виговський, Іван Мазепа, Пилип Орлик. Знімалися ідеологічні штампи з окремих історичних постатей – той же князь Данило галицький, тепер вже як король Данило.

Маємо також інший підхід до історичної прози, яка є накладною і затратною для письменників-історичних белетристів – вона вимагає дослідження теми, вивчення історичних документів, пізнання фактів, що не є можливим без відвідування бібліотек, вивчення історичних архівів, відвідування місць, де відбувалися історичні події чи жили історичні персонажі. І це нині, коли література історико-пригодницького плану поставлена на видавничий конвеєр, і жодне видавництво не потерпить чекати на роман більше року.

Що стосується історичної Волині, то вона опосередковано була присутня в українській історичній прозі радянської доби (Зінаїда Тулуб, Анатолій Хижняк, Іван Ле). З останніх видань можна згадати історичний роман Василя Харитона «Буревії» (2017) і трилогію Володимира Гловацького про Анну-Єфросинію, дружину князя Романа Мстиславича і її синів Данила і Василька («Анна-Єфросинія – велика княгиня Романова», кн. перша, 2018; кн. друга – 2019; «Брате, піді!», кн. третя, 2021). Хоча ця трилогія не знайшла свого читацького успіху, причина у символічному накладі видання, але залишається цікавою спробою осмислення історичних подій, за що й була відзначена івано-франківською обласною премією ім. Василя Стефаника.

Петро Кралюк з Острога сьогодні є одним із найактивніших інтерпретаторів історичного минулого на різних рівнях: науковому – він є доктором філософських наук, професором Острозької академії; історичному – є автором цілого ряду книжок з сюжетною провокативною складовою, що вийшли у харківському видавництві «Фоліо»; суто літературному – Кралюк є автором історичних романів про князя Василя-Костянтина Острозького

(«Реліквія. Шість днів з життя князя Василя-Костянтина Острозького», Харків, 2010, 2022) і гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного («Лицар і смерть. Дума про гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного», Острог, 2012), чия юність, як вважають дослідники, пов'язана з навчанням в Острозькій академії.

До слова, свої романи чи краще сказати історичні візії, автор свідомо не визначає жанрово як «історичний роман», вдаючись до термінологічних евфемізмів – «ретророман» – про князя Острозького і «дума» – про гетьмана Конашевича-Сагайдачного. Цим самим автор створює собі можливість, попри збереження історичної канви, вдаватися до художньої вигадки і художнього домислу.

Обидва твори, а я беру до уваги лише їх, – написані за подібною схемою. У розмові про гетьмана Конашевича-Сагайдачного за висхідну автор бере повідомлення про смерть гетьмана і підготовку до його поховання, коли київський митрополит Іов Борецький дає завдання ректорові Київської братської школи Касіяну Саковичу скласти панегірик за єзуїтськими взірцями про життєвий шлях покійного гетьмана. Сама історія «розбита» на шість днів: Переддень. Владика Іов; День перший. Слава; День другий. Смерть; День третій. Життя; День предостанній, суботній; День останній. Погреб.

За тією ж схемою написаний і «ретророман» про князя Острозького: Предслів'я; Барва зелена. Турів; Барва сивини. Київ: Чорна барва. Варшава; Жовта барва. Дермань; Червона барва. Дубно. Золота барва. Острог. Післяслово.

Обидва романи мають додатки: власне, це історичні та літературознавчі коментарі самого автора, що є виправданим композиційним ходом. Читач у цих «коментарях» має змогу сам ознайомитися з історичними фактами і прослідкувати, до якого художнього домислу вдається письменник.

Щодо самої форми – «шестиднева», то маємо прозору аналогію до Книги Буття і створення Богом світу за шість днів.

Тут я не деталізуватиму змістові перепади історичних ретроспекцій автора. Лише скажу, що вони виправдані, монологічна форма розповіді – у романі про Острозького є два оповідачі, маляр Іван і сам князь. Почергово вони говорять, інколи триває діалог і між ними, але з обох боків з великими недомовками. І якби не третій оповідач, - сам автор, - який «ховається» за спинами своїх героїв, – ми б мало що зрозуміли у цій напруженій грі-мовчанні.

У «думі» про гетьмана таким оповідачем виступає Касіян Сакович, фактично маємо двох героїв, гетьмана Сагайдачного і Саковича як автора панегірика, де прослідковується доля обидвох. І якимось дивним чином, їхні біографії взаємодоповнюють одна одну, увиразнюючи характер непростой історичної доби, в якій обидвом довелося жити, виборюючи своє право на історичну пам'ять нащадків.

У романі про князя Острозького є декілька цікавих авторських версій, зокрема про Семерія-Северина Наливайка; здогад про невіпадковоу смерть наймолодшого сина князя Острозького Олександра і його малолітніх синів. Такими ж цікавими є авторські версії про страту гетьмана Якіма Бородавки напередодні Хотинської битви і про смерть Петра Конашевича-Сагайдачного.

Потрібно сказати, що в особі Петра Кралюка сучасна українська історична проза має серйозного, талановитого автора, який не лише уміє розставляти історичні акценти в романах, але й змушує читача включатися в розмову-суперечку про історичні події й долі історичних героїв. І як такі, названі історичні романи Петра Кралюка є сливе взірцевими, де авторська відповідальність і знання історичної епохи помножені на художній талант з вдалим використанням в рамцях історичного художнього домислу.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2025 р.

Стаття прийнята до друку 17.10.2025 р.

